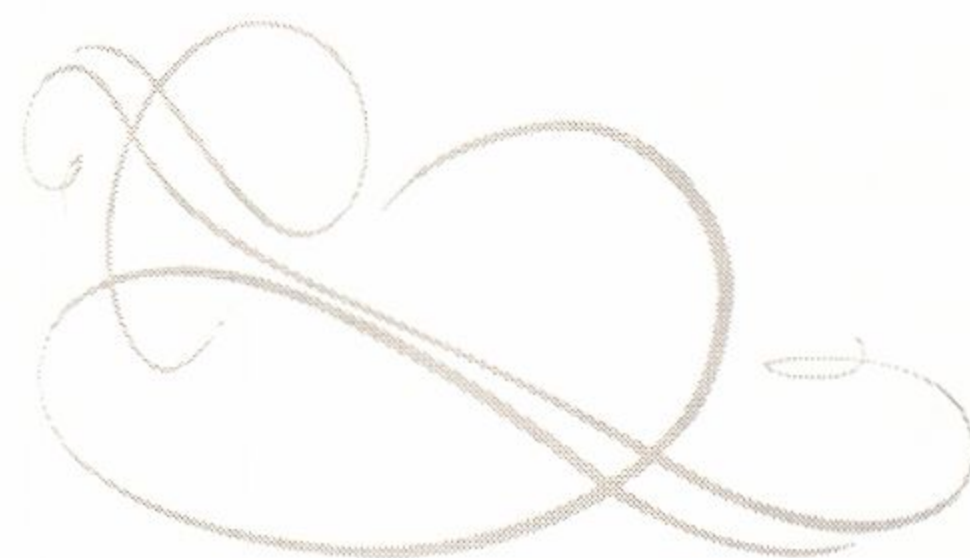

- Starši pričakujejo, da bo tudi otrok doma in v okolju drugače zaživel, če se bo v šoli vse uredilo. Strokovni delavci zavoda pa se zavedamo, da bodo sčasoma lahko trajno izzveneli problemi v šoli, če se bodo dovolj dobro uredile razmere doma in v domačem okolju.

Tako je vse reševanje problema v začetni fazi postavljeno na glavo. V zavodu v prvi fazi odpravljamo posledice, ker za starše v zavodu »navidezno« vzroka za vedenjske težave ni, in šele nato lahko preidemo na odpravljanje vzrokov otrokovih vedenjskih težav. Uspešna vključitev otroka v šolski sistem prepriča

starše, da začnejo verjeti v uspeh in so v nadaljevanju pripravljeni sodelovati v procesu, kjer poskušamo odpraviti izvirne vzroke otrokovega dissocialnega vedenja. Zato je ta začetna faza otrokovega bivanja v zavodu toliko pomembnejša, ker takoj na začetku obravnave pomaga vzpostaviti konstruktivni dialog med zavodom, starši in otrokom. Zaradi tega je v najtežjih primerih smiselno, da se otrok napoti v zavod, kjer se pretrgajo stare vezi otrok – šola – starši in se te odnose postavi na nove temelje. Tam, kjer se je zaupanje izgubilo, ga je težko zopet vzpostaviti. Veliko lažje ga je postaviti na novo v drugem okolju in z drugačnimi metodami in novimi ljudmi.

Vesna Lujinović, Danijela Ring

Osnovna šola Juričevega Drejčka Ravne na Koroškem

P R E P R E Č E V A N J E N A S I L N E G A V E D E N J A V O D D E L K U Š O L E S P R I L A G O J E N I M P R O G R A M O M

Prispevek je postavljen v kontekst osnovne šole s prilagojenim programom. V teh razredih so otroci z različnimi posebnimi potrebami, z različnimi težavami, imajo različne potrebe. Različni so si tudi po značajih, interesih in sposobnostih. Nivo znanja, ki ga dosega, je ravnotako zelo različen. Nekateri so se sposobni naučiti veliko, drugi zgolj minimalno učno snov. Zaradi majhosti na posebnih šolah ni mogoče oblikovati oddelkov, ki bi bili homogeni. Prispevek opisuje težave v petem razredu osnovne šole s prilagojenim programom. Delo v oddelku je bilo zelo oteženo, poučevanje je bilo stalno prekinjeno zaradi disciplinskih problemov. Razrednik v oddelku, ki mu včasih radi rečemo »tempirana bomba« (to pomeni, da v trenutku lahko eksplodira), je pod hudimi pritiski in pod stalnim stresom. Največkrat sploh ne hodi več iz razreda, ker se boji, kaj bo spet narobe. Učitelj potrebuje pomoč ne le svetovalne službe, ampak celotne šole, staršev in v posameznih primerih tudi zunanjih institucij. Le tako se »tempirana bomba« lahko obvlada in spremeni v učljiv razred, v katerem se da delati.

O trpinčenju med učenci govorimo takrat, kadar je učenec v daljšem časovnem obdobju večkrat izpostavljen agresivnemu vedenju – nasilju – ali negativnim dejanjem, ki jih je povzročil njegov vrstnik ali skupina učencev (Olweus 1995). Negativna dejanja so: namerne

poškodbe ali povzročanje neugodja s fizičnimi sredstvi ali z besedami; tudi spakovanje in uporaba vulgarnih kretenj ali pa namerna izključitev iz skupine je negativno dejanje.

Nasilje ima negativne učinke na naše telo, čustva in misli.

Na telo:

- Napetost, drhtenje, hlad, toplota, gomazenje, otrdelost, olajšanje, rdečica, bledica; stiskanje v grlu, razbijanje srca, močan utrip, teža v trebuhu, vrtoglavica, potenje, dušenje, pritisk v prsih, sproščenost ...

Na čustva – emocije:

- strah, jeza, bes, gnev, sram, obup, ponižanje, izigranost, izkoriščanje, samozavest, prizadetost, posmehovanje, pomembnost, ugodje, užitek ...

Na misli:

- Nihče me ne mara, nič se ne bo spremenilo, vse je dovoljeno, tudi drugi si to želijo, slabič sem, maščevanje, ne morem si pomagati, ne smem jokati, upam si, hitrejši sem, boljši sem, lažejo, sovražim jih, krivica se mi godi, naj me pusti pri miru, pravico imam, dobil je, kar je iskal, obljubil sem, branim se, jaz imam prav ...

Preglednica 1: Lastnosti žrtve, nasilneža, molčeče večine

Žrtev	Nasilnež	Molčeča večina
nemoč	moč	moč
osamljena	ima nadzor	čuti varnost
neustrezno vedenje	neustrezno vedenje	neustrezno vedenje
nesrečna	nesrečen	prizadeta privoščljiva neodzivna – apatična
potrebuje prijatelja	potrebuje prijatelja	potrebuje prijatelja
nagnjena k nasilju	nagnjen k nasilju	nagnjena k nasilju
ji pretijo	mu pretijo	ji pretijo
prestrašena	prestrašen	prestrašena

Preglednica 2: Pogosto vedenje staršev

Otroka žrtve	Otroka nasilneža
pretirano zaščitniški	z zelo malo omejitvami ali brez njih
ugajač	mačo
kritika	kontrola
nenasilni	prestrogi
ljubeči	zavračajo otroka
žrtev	nasilni

Jacques Semelin pravi: Nenasilje je način bivanja in ravnanje, ki kljub medsebojnim sporom spoštuje drugega.

1. Prva raven nenasilja je, da nasilju rečemo ne.
2. Druga raven pa je dejavna. Pomeni učinkovito se upreti nasilju. Tukaj govorimo o nenasilni dejavnosti ali dejavnem nenasilju. Pomeni brez nasilja delovati proti nasilju. Teh načinov je veliko. Tudi humor je del nenasilja. Temelj vsaki nenasilni dejavnosti je spoštovanje. Tega se začnemo učiti v družini, v razmerjih med starši in otroki, med brati in sestrami. Temeljno sporočilo nenasilja se glasi: Brani se, vendar spoštuj nasprotnika (Semelin 2000).

Največkrat prepoznamo telesno nasilje. Zelo boleče pa je tiho nasilje, kot je revščina in osamitev, krivica in neenakost.

Kaj storiti, če v šoli kdo udari učenca? Mu udarec vrniti? Normalno se je odzvati na napad, ampak z nenasiljem. Poti je več. Odgovarjati z besedami namesto z udarci je včasih zelo učinkovito. Besede nas osvobajajo nasilja. Niso mišljene žaljivke in vpitje. Treba je najti pravo besedo, ki zmanjša napetost med nasprotnikoma. Tudi kanec humorja ne škodi. Isto velja za pogled, uperjen naravnost v nasprotnikove oči, brez apadalnosti.

Za preprečevanje nasilja so nujna jasna pravila, po katerih se moramo vsi ravnali. Pravila so učinkovitejša, kadar pri njihovem oblikovanju sodelujejo učenci. Kadar sooblikujejo pravila učenci, so jih pripravljene bolj upoštevati, kot sicer, ko jih doživljajo kot prisilo.

OBLIKOVANJE PROGRAMA ZA ZMANJŠANJE NASILJA V RAZREDU

Vsak razred je posebnost zase. Vsak razred je različen: učenci se obnašajo različno, učijo se z različno hitrostjo; njihova prepričanja, vrednote in potrebe so različne. Kot skupina delujejo specifično, imajo svoje probleme in svoje poti razreševanja le-teh. Posamezen program je lahko v določeni skupini učinkovit, drugje pa nima nobenega učinka. Zato je v prvi vrsti pomembno, da oceniš potrebe svojega

razreda. Pri ocenjevanju potreb razreda je edina uporabna metoda učiteljevo opažanje. K učiteljevi oceni potreb pa lahko dodamo še zbirko potreb, ki izhajajo iz ocene potreb učencev. To storimo tako, da učence preprosto vprašamo, kateri problemi so v razredu najhujši. To zadnje je izjemnega pomena, saj se bodo učenci najlažje naučili dragocenih življenjskih spretnosti, če bodo dobili odgovor o tem problemu.

UČITELJEVA OCENA POTREB RAZREDA

Najbolj žgoči problemi v razredu so:

1. pretepi med učenci,
2. zmerjanje in zasmehovanje med učenci,
3. moteče vedenje,
4. konflikti z učitelji,
5. nizka samopodoba in samospoštovanje,
6. slab učni uspeh,
7. kajenje, popivanje, uživanje drog,
8. kraje,
9. konflikti v družini (konflikti s starši, konflikti s sorojenci, zakonski konflikti, razveza staršev, alkoholizem v družini ...),
10. nizek socialnoekonomski položaj družin (pomanjkanje sredstev za preživljanje, stanovanjska stiska, revščina, izoliranost),
11. vandalizem (uničevanje šolskega inventarja ...) in
12. drugo.

S točkami od 1 do 10 oceni potrebe svojega razreda. S številko 10 označi najbolj izstopajoč problem, s številko 1 najmanj opazen problem.

Moteče vedenje

Za otrokov razvoj je šola zelo pomembna. V šoli se izobražuje, uči, pridobiva nove informacije ter se socializira. Za proces socializacije je pomemben tudi otrokov moralni razvoj, razvoj kontrole in impulzivnosti, razvoj načinov razreševanja problemov, razvoj stališč in samopodoba.

Moteče vedenje otroka stigmatizira in ga ovira pri socialnih interakcijah z vrstniki in odraslimi.

Med moteče vedenje štejemo različne oblike vedenja, ki motijo učitelja – vstajanje s stola, kričanje, različne oblike agresivnega in avtoagresivnega vedenja (ščipanje, grizenje, brcanje vrstnikov, tolčenje s predmeti, guganje ...).

Med moteče vsekakor štejemo vse otroke, ki se rodijo z hiperreaktivnim živčnim sistemom. Ti otroci iščejo močnejše senzorne dražljaje zato, da bi kompenzirali nizko stopnjo notranje možganske budnosti (vzbujenosti). Ta lastnost vpliva na vedenje posameznika, da zahteva vznemirjenost, ki mu lajša dolgčas.

Reakcije staršev na pretirano iskanje dražljajev se kažejo v frustraciji in jezi, lahko pa tudi v zavračanju otroka in neprimerni vzgoji.

Taki otroci se seveda tudi zelo hitro navadijo na vse oblike kaznovanja in jim to ne pomaga pri spreminjanju vedenja. Otrokova psihična drugačnost povzroča težave učiteljem, staršem in njemu samemu, saj je otrok, ki je pogosto čezmerno kaznovan zaradi svojega vedenja, stigmatiziran in izoliran.

Vendar se nemir in iskanje dražljajev lahko manifestira tudi socialno primerno (drzni športi).

Nizka samopodoba in samospoštovanje

Če opaziš, da ima več učencev v razredu nizko samopodobo in samospoštovanje, delaj vaje za izboljšanje samopodobe in samospoštovanja.

Učenci ne morejo uspešno obvladati konfliktov, če nimajo potrebnih komunikacijskih spretnosti, in težko učinkovito komunicirajo, če je njihovo samospoštovanje nizko.

Nizka samopodoba se ujema tudi z nizkim učnim uspehom. Otroci, ki v šoli pogosto doživljajo neuspehe, to zelo hitro vključijo v svojo samopodobo. K temu hitro pripomorejo tudi starši z izjavami, kot so: »Kako si mogel spet pisati slabo oceno?« Ali: »Res ne vem, kaj je s tabo narobe!«

Iz besed, ki jih uporabljajo starši in učitelji, ko govorijo otroku, se oblikuje notranji govor otroka. Ta notranji govor je pri otrocih z nizko samopodobo poln besed strahu in samoobtoževanja. To otroka dodatno ovira in v šoli se ne more več potrditi in dokazati. Ti otroci potrebujejo poleg vaj za izboljšanje samopodobe še trening, ki vključuje sproščanje in pa postopno spreminjanje notranjega govora. Vendar je za učinkovitost treninga potrebno pridobiti k sodelovanju pomembne odrasle v otrokovem življenju (starše, učitelje).

Zmerjanje in zasmehovanje med učenci

Predstavljam si, da v skupini, ki sodeluje pri izvedbi neke naloge, nenehno zasmehujejo enega učenca. Ta učenec bo prizadet, raztresen in ponižan. Zasmehovanje in zmerjanje pa ne vpliva le na tistega, ki je žrtev, ampak tudi na vso skupino, razred in šolo kot celoto. Ena od najbolj nevarnih posledic zasmehovanja ali prizadevanja drugih je, da sami postanemo bolj grobi. Ponižanje izzove jezo, agresijo in najpogosteje pripelje do fizičnega obračunavanja in nasilja med učenci. Zato je zelo pomembno, da smo na zasmehovanje pozorni in se nanj odzivamo.

Pretepi med učenci

Sprti učenci pogosto upoštevajo samo tri možne poti za rešitev konfliktov. Spopadejo se fizično ali

verbalno, zbežijo iz situacije in le redki poiščejo strokovno pomoč. Vrstniško posredovanje je alternativna možnost, ki sprva zahteva veliko dela, vendar se obrestuje. Razrednik, ki mu uspe v razredu imeti vrstniške posredovalce, je manj obremenjen z vsakdanjim razreševanjem konfliktov med učenci; ima boljše ozračje v razredu, to pomeni, da je v takih razredih prijetneje delati in se več naredi. Učitelj potrebuje podporo vse šole, hkrati pa s svojim delom zmanjšuje nasilje na šoli in spodbuja demokratično miselnost in konstruktivno razreševanje sporov.

V šoli v glavnem posredujejo učitelji in šolski svetovalni delavci. Če učitelji pustijo, da gredo stvari svojo pot, je to lahko nevarno.

Mladi, ki so nagnjeni k nasilju, bodo kar nizali provokacije, eno za drugo. Nujno je potrebno, da odrasli postavijo mladim meje in jih usmerjajo.

Slab učni uspeh

Učenci, ki v šoli v daljšem časovnem obdobju ne doživijo nobenega uspeha, se počutijo nesprejete, ogrožena je njihova samopodoba. So v veliki nevarnosti, da se bodo začeli dokazovati v prepovedanem vedenju. Vsak otrok, ne glede na sposobnosti in nadarjenosti, bi moral imeti priložnost, da je v razredu kdaj zvezda. Tukaj je za učitelja velika priložnost, ko lahko nagradi vsak napredek in premik k obvladovanju impulzivnosti ali drugega motečega vedenja.

OPIS PRIMERA

Ocena potreb 5. razreda

PRETEPI – ocena 10

Učiteljica je ocenila, da so pogosti pretepi med sošolci v njenem razredu najbolj pereč problem in ji vzamejo največ časa in energije. Pretepajo se med podajanjem učne snovi, ko učiteljica za trenutek obrne hrbet k tabli, pred poukom, med odmori in po pouku. Pogosto pa se pretep začne že na poti v šolo. Najpogosteje se pretep začne med dvema, potem pa se pridružijo še drugi fantje razreda. Zaradi tega trpi učni proces, zmanjkuje časa za zanimivosti, ki bi se jih naj naučili. Kar preveč časa porabijo za umiritev situacije, ko se pretep zgodi. Opaziti pa je, da se po pretepu učenci umirijo. Počutijo se sproščeno, kot da so pretep rabili. Med pretepom so grobi drug do drugega, poškodbe niso redkost. Vsak, ki posreduje, tvega nekontrolirane udarce in se izpostavlja nevarnosti.

MOTEČE VEDENJE – ocena 9

Kaj je bilo prej, moteče vedenje ali pretep, je tako

kot odgovoriti na vprašanje, ali je bila prej kura ali jajce. Vendar, če bi kdo samo zmotil pouk in do pretepa ne bi prišlo, bi s poukom še vseeno lahko nadaljevali. Kar zadeva moteče vedenje, je naš cilj daljnoročen. Želimo, da bi otrok z zaključkom šole znal obvladati svoje moteče vedenje. Do tega smo strpni in tako učimo tudi druge otroke. Pretepi pa so stvar, ki se nam dogajajo, vendar do njih ne moremo biti tolerantni. Že zato ne, ker se otroci poškodujejo in se vedejo nasilno.

ZMERJANJE IN ZASMEHOVANJE – ocena 8

Žaljivo klicanje sošolca je pogosto vzrok za pretep. Fantje pretepanje pogosto skušajo opravičiti s tem, da jih je kdo užalil. Tukaj so pomembne sprožilne besede, ki pri nekaterih sprožijo val besa in jeze, ki ga ni sposoben obvladati drugače kot z nasiljem.

Akcijski načrt za zmanjševanje težav v 5. razredu

Ukrepi na ravni oddelka:

- seznam sprožilnih besed in kretenj, ki sprožijo nasilno vedenje;
- spoznali bomo sporočilo teh besed in jim poiskali nadomestilo v besedi s prijaznejšim sporočilom;
- nagradili bomo uporabo novih besed;
- oblikovali bomo pravila oddelka, ki bodo vključevala navodila za ravnanje v situaciji, ko nastane pretep;
- učili se bomo reševanja konfliktov na miren način (posredovanje);
- izražanje čustev in misli;
- obvladovanje lastnih reakcij; kaj lahko storim, ko sem jezen, namesto tega, da nekoga udarim.

Ukrepi na ravni šole:

- vsi učitelji, ki poučujejo v oddelku, morajo sodelovati pri oblikovanju pravil (pravila so pri vzgojni dejavnosti nekoliko drugačna kot pri izobraževalnih predmetih);
- učitelji morajo biti seznanjeni z navodili za ravnanje, če nastane pretep, in jih upoštevati;
- sestanki med starši in učitelji;
- staršem predstavimo problematiko in akcijski načrt za reševanje le-te; če starši podprejo načrt, je učinek skoraj zagotovljen;
- sestanek med učitelji, starši in učenci; igranje vlog na temo, kako na miren način rešimo konflikt.

Ukrepi na ravni posameznika:

- pogovori med nasilneži in žrtvami,
- pogovori med starši nasilnežev in žrtvijo,
- pomoč »nevtralnih« učencev,
- pomoč in podpora staršem,
- oblikovanje socialne mreže,
- vključitev zunanjih institucij.

Preglednica 3: Opis uvajanja akcijskega načrta

Nosilec naloge	Dejavnost	Udeleženci	Sodelavci	Čas izvedbe
razrednik	oblikovanje pravil oddelka	učenci 5. razreda	učitelji, ki poučujejo v oddelku, ravnatelj	september
razrednik	navodila za ravnanje v situaciji, ko nastane pretep	učenci 5. razreda	šolska svetovalna delavka, učitelji	september
ravnatelj	seznanitev učiteljskega zbora z navodili za ravnanje v primeru pretepa	učiteljski zbor	razrednik, svetovalna delavka	oktober
razrednik in šolska svetovalna delavka	sprožilne besede nadomestimo s pozitivnimi	učenci 5. razreda	učitelji	september
šolska svetovalna delavka	spoznavanje misli in čustev učencev (metoda risanja)	učenci 5. razreda	razrednik	oktober
šolska svetovalna delavka	rešujemo konflikte mirno (delavnica v razredu)	učenci 5. razreda	razrednik	oktober
šolska svetovalna delavka	reševanje konfliktne situacije z igro vlog	učenci 5. razreda	razrednik	oktober
svetovalna delavka	individualni pogovori z nasilneži in žrtvami	posamezni učenci in njihovi starši	razrednik	vse šolsko leto
razrednik in šolska svetovalna delavka	roditeljski sestanek s starši (predstavitev akcijskega načrta...)	starši učencev 5. razreda	učitelji	oktober

Evalvacija

V 5. razredu nam je uspelo pretepe zmanjšati na minimum. Naš uspeh je bil v tem, da se drugi učenci v pretep niso vključevali, ampak so poskušali situacijo pomiriti ali pa so poiskali pomoč učitelja. Delo v razredu je postalo lažje, saj je učitelj spet imel »zdravo jedro«, na katerem je lahko gradil. Z nasilnim vedenjem se sedaj odziva samo en učenec, drugi so naredili premik naprej in se ne pretepajo več. Moteče vedenje se občasno pojavlja še pri štirih učencih, vendar se ne potencira. Zasmehovanja in žaljenja ni več. Kljub pereči problematiki smo v reševanju le-te vzpostavili boljše in bolj kvalitetne odnose s starši, saj so nas pri tem podprli. Roditeljski sestanki s starši so postali delovni, bolj diskusijski in ustvarjalni.

Učiteljica se je počutila varnejše, saj ni bila več sama s težavami, ki so bile v razredu. Odgovornost za razreševanje problematike smo prevzeli vsi, ki smo bili udeleženi pri problemu. Težave v enem razredu ne morejo biti zgolj odgovornost razrednika, ampak so to težave vse šole, rešujemo pa jih lahko le s celostnim pristopom.

LITERATURA

- Brajša, Pavao. 1993. *Pedagoška komunikologija*. Ljubljana: Glotta Nova.
- Coloroso, Benjamin. 1996. *Otroci so tega vredni*. Ljubljana: Tangram.
- Johnson, John. 1996. *Ustrahovalci in nasilneži*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- MacGrath, Helen. 1996. *Prijazni učenci, prijazni razredi: učenje socialnih veščin in samozaupanja v razredu*. Ljubljana: DZS.
- Olweus, Dan. 1995. *Trpinčenje med učenci: kaj vemo in kaj lahko naredimo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Pušnik, Mojca. 1999. *Vrstniško nasilje v šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Semelin, Jacques. 2000. *Kako sem hčerka razložil nenasilje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Shapiro, Daniel. 1999. *Konflikt in komunikacija: vodnik skozi labirint obvladovanja konfliktov*. Ljubljana: Zavod za odprto družbo.